

auctor existere, dixit: « Si super hoc quod dicitis amplius aliquid non videro, populo incredibile hoc prædicare non audeo. » Quod dicens grossiores quasi lacrymæ ex summitatibus granorum cœperunt sanguinis guttæ profluere, et ante pedes ejus in terram cadere. Quo viso presbyter tanto tremore percussus est, ut deficiente spiritu vix sese genibus tremantibus super pedes suos teneret; et quod prius timebat indicare, postmodum plus timuit, ne sua negligentia tardius ad notitiam populi perveniret. Sicque tactis signis populum ad ecclesiam convocavit, et pro sua inobedientia eos increpans hoc divinum eis miraculum patefecit. Quos pro insolito miraculo nimius timor invasit, et ad pœnitentiam agendam pro sua temeritate promptissimos reddidit. Egressi denique ab ecclesia per campos, per rura, per agros, per viarum exitus circumquaque discurrentes, cunctis vicinis suis nuntiabant, ne amplius cœpto operi insisterent; sed ad ecclesiam venirent, et divinum miraculum cernerent. Quibus omnibus nimium exterritis, fama celeriter pervolante, ac si paganos rugientes, ex opere proprio exturbabantur, et ne super se cœlitus ira Domini veniret suppliciter precabantur.

15. Quidam itaque rusticus nomine Rotbertus in eadem villa frumentum in area virga cædebat: qui

hoc audiens proprium opus se relicturum promisit, flagellum projecit, sed stultus, quasi hoc levius esset scopam arripuit, et circa aream verrens, frumentum adanare cœpit. Quam vesaniam statim ultio divina secuta est. Nam mox ejus brachium dirigit, et divino verbera tactus in terram cecidit, clamans se reum, se miserum, sese sub omni celeritate esse moriturum: quod factum prædictum timorem auxit, presbyter vero circumquaque discurrens, sanguinolentas spicas in manibus ferens, vicinarum ecclesiarum presbyteris quod factum fuerat nuntiavit. Qui omnes, tantæ novitatis signo turbati, convocatis suarum parochiarum populis, cum crucibus et cereis uno facto agmine, nudis pedibus cum supplicibus votis cum illo cujus brachium dirigerat, et cum puella spicas sanguinolentas in manibus ferente, ad monasterium sanctæ Mariæ et sanctæ Hunegundis celeriter pervenerunt; et suam culpam confitentes, in terram prostrati, ut fratres pro se orarent humiliter petierunt: quod et factum est. Eant ergo qui non credunt huic signo, et calumniam faciant illi, quod similiter in sanguine factum est in Ægypto sub Pharaone. Nos vero benedicamus eum qui mirabilis est in sanctis suis, Deus Israel dans virtutem et fortitudinem plebi suæ. Benedictus Deus in sæcula. Amen.

APPENDIX

AD TRANSLATIONEM CORPORIS SANCTÆ HUNEGUNDIS VIRGINIS APUD VIROMANDUOS.

Incipit descriptio super mutatione corporis sanctæ Hunegundis virginis almificæ, miraculoque inibi divinitus patrato anno 1051.

1. Sanctorum miracula describere, eorumque facta insignia ob posteriorum notitiam chartulis imprimere, fidelibus non pigrum judicari ab omnibus apprime debet, honorificum simulque necessarium. Nam fabularum nœniæ dum recitando fatuorum auribus in malum pronis ingeruntur, illectus animus torpet, mens hebet, et propria luce relicta deorsum fluit, corruptionis perniciose lenocinia concupiscens, probitatis tramitem derelinquens; sicque fit ut cor insipientium auditis fatuitatibus per proclivia gradiens, nectat catenam, qua valeat trahi, tartarumque demum immergi. Verum sanctorum merita dum divulgata in auditum populi proferuntur, virtutesque eorum profectus gratia nuntiantur, fidelis mens de mortis somno exurgens ad vitam, de tenebris infidelitatis exerit brachia ad studia sanctitatis: consurgensque ad prospera, inardescit ad fortia, malignitatis præcipitia præcavet piæ intentionis iter arripiens. Taliterque perditionis nodis absoluta, libero pede festinat ad gaudia cœlestis vitæ, quatenus Deum deorum valeat videre in Sion, id est in specula pacifice visionis. Quocirca vestræ, fratres, dilectionis charitatem quoddam non pigeat audire miraculum quod Dominus noster Jesus Christus in mutatione corporis suæ sanctissimæ virginis Hunegundis sua dignatione voluit demonstrare. De qua videlicet mutatione, quia occasionis articulus e vicino sese nobis obtulit, non fiat tædiosum aliquan-

tisper obtentu reverentiæ immorari, ut qualiter facta, vel consummata sit ipsa mutatio, ad fidelium notitiam litteris licet imperitis queat pervenire. Habet enim mercedem suam piæ devotionis affectuosa intentio.

2. Anno igitur Dominicæ incarnationis millesimo quinquagesimo primo, regni Francorum monarchiam gubernante optimo principe Henrico, Philippi regis genitore, abbate quoque Macario (7) Humolariensis cœnobii curam administrante, visum est fratribus beati Benedicti sub regula Domino militantibus, quatenus corpus dominæ suæ Hunegundis, si facultas suppeteret, mutari debuisset, ut cujus scilicet non ambigebant animam inter virginum choros honorari in cœlesti thalamo, ejus gloriosum soma non negligerent in terris condere honorabili mausoleo. Erat enim id ætatis sacra margarita ligneo tantum involuta scriniolo, forinsecus aspicientibus vile præbente domicilium; sed intrinsecus servante admodum charissimum thesaurum. Ipsum vero ædificiolum laminis ferreis adeo fuerat circumseptum atque præclusum, cui introrsus inhærebant ossa devotissima, ut vix aliquibus pateret apertionibus præter admodum paucis artis mechanicæ machinationibus. Eidem quoque aliud majusculum superpositum exstabat scrinium haudquaquam minori solertia constructum, ligaminibus identidem ferreis et clavis quamplurimis munitum attentius, sagaci cura

(7) Multa præstitit Humolariensi monasterio suo commoda Macarius abbas, quæ ex ejusdem loci chartario alias Deo dante publicabimus.

ae industria altrinsecus vallatum, ne videlicet facile pateret captiosis, fraudulentisve ingeniolis. Prædari quippe minime cupit, qui sic thesaurum suum occultis atque firmissimis tectis recondit. Tali siquidem modo corpus Deo amabilis virginis Hunegundis fuisse conditum ab his qui viderunt nobisque retulerunt, accepimus a tempore scilicet inventionis atque translationis ejusdem virginis, quæ celebrata est anno incarnationis Dominicæ nongentesimo quadragesimo sexto, Ludovico regnante, Berta femina Deo sacrata tunc temporis Humolariensem regente abbatiam. Cujus inventionis necnon et translationis descriptionem simulque miraculorum insignia inibi divinitus declarata, volentibus agnoscere, claro stylo luculentoque sermone studuit elucubrare piæ memoriæ domnus abbas BERNERUS, qui Deo disponente primus huic successit locello, pulsus ob obscena carnalis voluptatis lenocinia, quæ ibi erant, monialibus. At nos ista interim omittentes, ceptum opusculum prout valemus intendamus.

3. Cum igitur cœnobitæ, ut præmisimus, simul cum patre spirituali ad invicem pertractarent, si quo modo ad effectum perducere possent, quod quidem summo affectabant desiderio, nec tamen inchoare præsumebant; fortuna loci summissius arridente, Dei providentia omnia prævidente, contigit quemdam virum de burgo sancti Quintini gloriosi martyris, mercimoniis atque mercationibus vitam suam deducentem, nomine Balduinum, causa devotionis animæque profectu nostrum adisse cœnobium, quatenus mutæ dilectionis obtentu fratres dignarentur sibi suam largiri societatem. Quam petitionem fratres cum Patre libenti animo amplectentes propter illud Domini præceptum quo dicitur: *Date et dabitur vobis; et, eadem mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis (Matth. vii, 2); et: Omne quod ad me venit non ejiciam foras (Joan. vi, 37)*, societatem et beneficia loci, ut moris est monachis, ei gratanter impenderunt. Nam vir ille licet sæcularis, religioni erat intentus, misericordiæ operibus operam dans, fidei devotionem cordis intentione servabat, sicut rei postmodum patefecit exitus. Sumpto enim habitu eodem in loco, postea devotus exstitit monachus. Hac denique familiaritate illectus homo, monasterii frequentare curabat claustra, utpote quasi alter Adam factus ex fratribus. Unde accidit ut sæpe veniens fratres susurrare super memorato negotio frequentius animadverteret. Sed quia incipere pavebant, ceu dictum est, ne videlicet juxta Evangelium illuderent eis dicentes: quia hi cœperunt ædificare et non potuerunt consummare; divino, ut est humana opinio, instinctu commotus præfatus homo (cupiebat enim et ipse honorare sanctæ virginis artus) convocavit seniorum cœtum, hujus allocutionis primordia libans: Quoniam, inquit, Patres venerandi, perpendo ex vobis quosdam vicissim serere colloquia, velle corpus sanctissimæ virginis Hunegundis nostræ dominæ, si facultas suppeteret, lautiori ponere loculo, corde exhilaresco, opemque meam pro posse promitto, opusculum duntaxat concupitum initiare ne moremini. Sin autem nequaquam tale inceptare audetis opificium, ipse ego super me totum negotium accipio, Deique omnipotentis auxilio fretus ad finem usque perducam, concessa mihi tantum populi oblatione. Quod cum audissent monachi ultra modum exhilarati, grates Creatori universorum redderunt, et in promissione sua virum benedixerunt, divinitatis prærogativam venerantes cum hoc tanto tam repentino tamque insperato gaudio. Quid opus est verbis? Sumpto siquidem vir ille negotio, componi fecit loculum opere anaglifario, in longum mensura duorum semicubitorum, altitudine continua ab utroque fronte cubitali, utrinque ab lateribus semicubitali, reliqua structura in altum decen-

(8) Id est coadjutorem, si bene interpretor abbas Insulanus est S. Quintini de Insula, ad muros quondam, nunc intra muros Augustæ Veromanduorum,

A tessime vergente, instar tabularum expressa, cælato, atque sculpto elaborata opificio. In cujus superficie opusculi sanctorum apostolorum atque prophetarum imagines cernuntur expressæ, perpulchris atque politis tabulatis fulgentis auri et splendentis argenti ter ternis utrobique in ordinem digestis iconibus. Sed et in una frontium imago sanctæ Hunegundis sanctique Eligii Noviomensis antistitis, ejusdem virginis in baptismo patroni, conspicitur dignius elevata; in altera vero Christi Domini nostri majestas cernitur satis eleganter expressa, cujus regnum et imperium sine fine permanet in sæcula. Quid plura? Accelerato denique simulque, ut dictum est, laute consummato opere, domnus abbas Macarius qui ea tempestate, veluti prælibatum est, loci Humolariensis res administrabat, domnum episcopum Noviomensem invitare curat, vicinosque asciscit abbates, domnum videlicet Girardum Insulanum, domnum Rainerum sancti Præjecti vicarium (8), atque domnum Bonifacium Walerannum de Monte sancti Quintini, necnon et alios quamplures Viro-

B mandensis territorii satrapas et milites. Monachos quoque ac clericos huic actui interesse commonet, ne scilicet tam charum pignus absque notitia testimonioque honestarum religiosarumque personarum tanquam furtivum vel ignotum tractari mutarive clanculum videretur. Ut ventum est ergo ad constituti termini diem, in quo agi habebant hæc, fama volante, quo alter non est velocior nuntius, fit conventus seniorum, occursum nobilium virorum rusticorum ac feminarum turba cum parvulis confluit gratulabunda. Nec immerito: existimabant etenim pro reverentia et honore debito tantæ matri impendendo simulque intercessione se patrocinandos et pro forfactis suffragia postulantes, veniam se fore consecuturos. Interea loci reseratur gloriosi gazophylacii aditus, sublevantur adhibitis malleis cum cunctis ferreis ligamina sagaci cura innexa, evelluntur opercula; panduntur pretiosi somatis cunabula.

C 4. Cæterum omnipotens Dominus, volens suæ sponsæ honorare membra occulta dispositionis suæ prærogativa, differri fecit mutationem ossium felicium diem usque in tertium, hujus apologiæ, id est occasionis eventum. Episcopus quippe, in cujus dioceseos procinctu situs est locus nomine Humolarias, regio impeditus obsequio atque negotio ad præfatum diem constitutum minime venit: quam ob rem compulsi sunt eum præstolari per triduum. Collocatur ergo venerandum scrinium, sicut erat reseratum, super geminas bases ligneas intra sancta sanctorum inter altare videlicet Dei genitricis semperque virginis Mariæ, et altare sanctæ Hunegundis in honore dedicatum. Inter tot denique devotæ multitudinis millia ad tam claram celebritatem concurrentia, plurimi corporea mole debiles nituntur huic sanctæ actioni interesse, utpote rogaturi Domini misericordiam suo quisque pro incommodo. Unde accidit divina, quemadmodum fati suavius, voluntate, quamdam puellam nomine Emelinam epileptico morbo invasam, cum amicorum auxilio, spe recuperandæ sanitatis ad monasterium deductam esse, in vicu natam qui Herleius dicitur, super Somenæ ripam situs, medius stans inter sancti Quintini castrum et Humolariense monasterium. (Epileptiam autem Græci vocant appensionem mentis et corporis, quæ passio, spasmos, id est contractiones membrorum generat, fit autem morbus iste ex melancholico humore, id est ex abundantia fellis fusi per membra, contingit autem per phantasiam.) Cæterum dum puellula pro sibi reddendo remedio templo fuisset injecta, sistitur coram altario sanctæ Mariæ virginis incomparabilis, quatenus ejus interventu sanctæque Hunegundis intercessu pristinum consequi mereretur sospitatis gradum. Erat enim ipsa, de qua loquimur, abbatia S. Præjecti prope urbem, abbatia de Monte S. Quintini prope Peronam.

puella adeo epilepsi oppressa, ut cujusvis quietis non admitteret moras, vim vexationis corpore monstrans gestu. Profitetur enim se præ nimia gravidine morti appropinquare, spiritumque prope modum exhalare. Qua de re confluentia populi in admirationem conversa, pietate simulque compassionem compuncta, lacrymarum imbres fundebat, pugnisque pectus tundens, Omnipotentem cum devota mente implorabat pro miserandæ mulieris liberatione. At puellula inæstimabili pœna multata nec ad momentum cessabat, diris vocibus oratorium spargens, seseque manibus feriens, capite vacillante mirandum cunctis per biduum nulla occurrente requie spectaculum præstans. Plebs ergo fidelium supero afflata spiritu, abbates cum fratribus exorat, quatenus charitatis obtentu miserandæ mulierculæ darent copiam visendi almæ virginis Hunegundis ossa, si forte favente Christi clementia, aliquo modo mitigaretur incommoditas tanta. Concesserunt igitur eadem et ipsi permoti humanitate. Quid ergo dicam an sileam? quin imo pandam prædicandæ virtutis evidentiam. Nam statim ut oculus ossa conspexit, intromisso vertice, totius corporis compago recepit optatam salutem, interiit dolor, sopitus est languor, avulsus est luctus, rediit pristinus corporis status. Quod cum vidissent qui astabant populi, benedicentes gratias persolverunt Domino Deo universorum, qui suos mirificat sanctos sicut vult et quando vult. Hujus autem divinæ operationis, quam Jesus Christus Dominus et Deus noster dignatus est ostendere per merita gloriosæ virginis Hunegundis ad laudem et gloriam suam, tot revera existerunt testes, quot contigit tunc adesse fideles.

5. Igitur super hoc facto abbates cum monachis congaudentes conferebant ad invicem, conveniens non esse mutationem ulterius differri, aut episcopalem præsentiam præstolari, viso præcipue hoc tanto dignoque relatu miraculo, ne scilicet populus longa jam mora protractus diutinaque expectatione jam lassus pascere spes videretur inanes. Communi siquidem consilio atque decreto feruntur beata pignora in cryptam sanctæ et individuae Trinitatis in honore dedicatam, retro ejusdem ipsius monasterii tribunal fabricatam atque contiguam. Hoc equidem geminâ pro causa actitare studuerunt, scilicet ne vel in aliquo casu offenderent sanctitatis munera nimio tumultu sexus utriusque imminente ac premente, vel ne fragmina margaritarum coram idiotis atque imperitis hominibus pensare nescientibus homines propter homines contractarent, eo quod dicitur: *Nolite sanctum dare canibus, et ne spargatis margaritas vestras ante porcos* (Matth. vii, 6). Unde ait Isaias: *Secretum meum mihi, secretum meum mihi* (Isa. xxiv, 16). Obscratis ergo firmiter ostiis quæ a dextris et a sinistris cancelli eandem cryptam petentibus aditum pandunt, circumdant beata munera pavitantibus animis ob exhibendam reverentiam. Hæsitabant enim quisnam eorum dignius contingere haberet a Christo concessa tam pretiosa donaria: sed demum consuevit hanc tradere curam administrationem domno Gerardo abbati Insulano, quoniam erat natu major, ætate provecior, moribus gravior, religione devotior, piisque actibus proclivior. Ut quid moras innectimus? Suscipiens itaque abbas prædictus cum humilitatis subjectione confratrum imperia, exiit lacertos, seseque præparat solemniter adversus votiva officia. Mutantur summa cum reverentia ossa felicia, locanturque decentiori in cuna. O felix virgo, quæ quoniam in cælo fulgida degis in gloria, sic veneraris in terrena aula. O vere felix virguncula! cui sponsus ille cælestis arridens locutus est in Salomonis epithalamio: *Veni, soror, mea in hortum*

meum, ut comedas fructum pomorum meorum, sponsa mea, columba mea, immaculata mea, veni de Libano, veni, coronaberis (Cant. iv, 16). O felix, inquam, virgo! quæ sponso vocanti reciproca voce cum virginum choris applaudens, respondere meruisti: *Curremus post te in odore unguentorum tuorum* (Cant. i, 4), id est in fragantia tuarum virtutum.

6. Igitur duo militares viri qui aderant, solemniter peragunt munuscula. Nam hi summopere efflagitaverant, ut eis concederetur mutationi adesse, sanctaque ossa propriis conspicerent oculis. Alter igitur eorum nomine Godefridus senior, pallium decentissimum sanctæ virgini contulit in munus; alter vero nomine Rotherus, cognomento Anguilla, seipsum ob devotionem per cervinam corrigiam (8*) servum obtulit, atque in exhibitione servitutis hortum jure prædii tradidit in villa quæ Marceia fertur. Fratres autem non terrena, sed divina persolvunt officia, et venerationi, ut decebat, satis idonea. Clauso igitur tandem cum diligentia solertiaque honorabili ergasterio, cum cereis et thuribus et crucibus de crypta erumpunt, lætis apprimè mentibus byssinis poderibus, id est albis, palliatis monachis; more patrum feretrum bajulantibus.

7. Verum quia basilicæ capacitas non ad hoc erat sufficiens, ut confluentis vulgi multitudinem recipere posset, in tantum quippe copiosa utriusque sexus exstabat ecclesia referta confluentia, utpote præstante pro quo venerat sanctitatis dona, quod nec gestantes devotionis pignora valebant egredi per quæ fuerant ingressi ostiola. Qua de re, consilio inter se habito, per ostium ejusdem cryptæ in latere dispositum, quod est pervium euntibus ad capellam sancti Nicolai episcopi miræ sanctitatis confessoris, per claustrum efferunt venerationis loculum; sicque per quamdam posterulam ejusdem claustruli in maceria factam ejectum per pomerium atque cimiterium fratrum, ad alium identidem aditum, ignorante populo, perducunt. Sed rursus atrio, quod est proforibus ecclesiæ, gente rusticana redundante; vix cum ingenti luctamine per portam secus capellam sancti archangeli Michaelis sitam extrahunt. Tandemque impenso multo et grandi labore, jamque defessi in campum cultum prope xenodochium monachorum jacentem deferunt: quo in loco quadam providentia mensa lignea extensa, sanctum thesaurum in eum deponere atque locare festinant, cum reverentia tamen ut dignum erat, quatenus ab omni expectantium, sed et desiderantium multitudine adiri et venerari absque gravidine potuisset. Siquidem tanta pullularat frequens populatio, quod nec totius vilæ capacitas ad capiendum sufficiens erat, sed circumquaque populi per agros vagabantur incerti, quo pacto vel ingenio quæve ex parte templum adire quirent. Cum ergo dies jam inclinata esset ad vesperum, sole a meridiano fervore tepente, rursus Patres cum fratribus resumptis cæro ferariis et crucibus, induti vestimentis albis sicut prius, gloriosum revisere satagunt loculum. Nam in principio reversi fuerant necessitate cogente, perpauca inibi relictis, qui feretrum observarent, et eulogias atque oblationes susciperent, utpote populo plurimum gravedinis simulque molestiæ inferente. Sumpto igitur cum diligentia pretioso gestatorio, etiam tum vulgo in vota grassante, cum honore digno et hymnidica pompa, non modica turba eos comitante, sanctas reliquias referentes in sanctam Dei Ecclesiam inthronizant, ac in sacro peribolo retro altare sanctæ virginis Hunegundis intra pyramidem, quod nos oraculum dicimus, digno cum obsequio componunt, ad honorem Domini nostri Jesu Christi, qui cum cœterno Patre et sancto Flamine vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum.

(8*) Servitutis species varias rite distinguit Cangius in Glossario, ubi nobilium pia vota laudantur. Tra-

ditionis instrumenta cum apud eundem, tum in nostro De rediplomatica tractatu sæpe notata reperies.